

Мирослав А. Лазић*

ГРАФИЧКА ОПРЕМА ИЗДАЊА ВИЋЕНЦА ВУКОВИЋА: СПОЈ ТРАДИЦИОНАЛНОГ И ИНОВАТИВНОГ, ПРАВОСЛАВНЕ И КАТОЛИЧКЕ ИКОНОГРАФИЈЕ

САЖЕТАК: Упркос томе што издавачки опус заснива на прештампавању очевих издања, Вићенцо Вуковић у палеотипе уноси извесне иновације у графичкој опреми, укрштајући елементе православне и католичке иконографије. У том погледу се издавају *Псалтир с последовањем* и *Молићвеник (Зборник за ђућнике)*, објављени 1546. и 1547. године, у којима се јављају оквири карактеристични за опрему ренесансне књиге, изостављени у потоњим истоименим палеотипима. На основу компаративне анализе графичког украса и коришћењем изворних података, закључује се да је Вићенцо Вуковић највероватније своја издања штампао у венецијанској типографској радионици породице Занети.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Вићенцо Вуковић, графика, орнаментика, иконографија, палеотипи, штампарство, издаваштво.

Док се графичка опрема издања Божидара Вуковића углавном ослања на традиционалне иконографске и стилске обрасце источнохришћанске уметности, у палеотипе његовог сина Вићенца¹ продиру западни иконографски и ренесансни стилско-морфолошки елементи (МЕДАКОВИЋ 1958: 142–151; ПЕТКОВИЋ 1969: 253–265; 1994а: 37–39, 47–48; 1994б: 73). Уз његов другачији верски идентитет изграђен у римокатоличкој Венецији, томе доприносе измењене духовне и културне околности обележене контрареформацијом и ангажованијом прозелитском политиком римокатоличке цркве (ЛАЗИЋ 2016: 489). Јасно је да иконографски и стилско-морфолошки аспекти нису

---

* Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Оригинални научни рад / Original scientific paper; lazic.miroslav@nb.rs

¹ Издавачки опус Вићенца Вуковића заснован на прештампавању палеотипа његовог оца Божидара, обухвата *Псалтир с последовањем* (1546. и 1561), *Молићвеник (Зборник за ђућнике)* (1547. и 1560) и *Служабник* (1554) (МЕДАКОВИЋ 1958: 142–151; НЕМИРОВСКИ 1993: ½, 103–122, 136–142; ПЕШИКАН 1994: 89–91; ЛАЗИЋ 2018: 171–174; ЛАЗИЋ 2020: 336–337). Њима треба придодати и издање *Окћоиха ђејћола-сника* (око 1560), у којем су, уз мање измене у графичком украсу, дословно поновљени и колофони с датацијом Божидаровог палеотипа из 1537. године (ПЕШИКАН 1994: 161–162).

искључиво зависили од идејних и функционалних захтева усклађених с литургијском садржином и култном наменом источнохришћанске цркве (ЛАЗИЋ 2016: 486), већ и од историјских околности у којима су књиге штампане.

Употребом ксилографске опреме Божидара Вуковића, махом изведене према обрасцима заступљеним у рукописној култури источнохришћанског круга, с једне стране, и коришћењем нових клишеа са изрезбареним мотивима преузетим из западноевропског искуства, с друге, графичка опрема издања Вићенца Вуковића представља синтезу традиционалних и иновативних елемената, православне и католичке иконографије. Систем графичке опреме палеотипа Вићенца Вуковића изведене према старијим Божидаровим клишеима, у основи се темељи на познатим елементима рукописне традиције, прилагођеним захтевима новог медија. У први план се истичу орнаментални мотиви геометријско-флоралног типа, који преовлађују у компоновању заставица и вињета, док се у појединим издањима јављају и фигуралне представе отиснуте на целој страни као фронтисписи. Осим орнаменталних и фигуралних мотива, од илустративног репертоара рукописних књига преузет је и систем насловних плетеница и иницијала, са преовлађујућим витичастим иницијалима карактеристичним за рукописе тога доба (РАКИЋ 1999: 257–258). Западни утицаји су нарочито изражени у стилско-морфолошким аспектима прва два издања Вићенца Вуковића (МЕДАКОВИЋ 1958: 143–145; ПЕТКОВИЋ 1994а: 37–39, 47) и огледају се у присуству орнаменталних оквира, непознатих не само издањима Божидара Вуковића већ и осталим српскословенским инкунабулама и палеотипима.

*

За формирање орнаменталног оквира који обрубљује текст *Псалтира с пословодом* из 1546. године, Вићенцовог првог издања, примењено је осам сетова сачињених од четири одвојена клишеа, чији су отисци понављани по одговарајућем али не и сасвим доследно спроведеном редоследу. Клишеи коришћени за отискивање бочних и горњих страница оквира истих су мотива и нешто ужих димензија од оних коришћених за отискивање доњих, знатно ширих страница (МЕДАКОВИЋ 1958: 143). Унутар вињете у доњем оквиру, уз помоћ орнамента образована су три овална или четворолисна медаљона с допојасним представама Христа, Богородице и других святих, док се у бочним вињетама налазе симболи јеванђелиста. На појединим оквирима изгравирани су исти мотиви орнамената али тако да је један сет отиснут у позитиву – у црној боји, док је основа остала у боји папира – а други у негативу, где је орнамент образован отискивањем црне основе. Од укупно осам сетова оквира, само два изведена са орнаментом у позитиву немају своје парњаке у негативу. Осталих шест сетова оквира садрже три различите комбинације орнаменталних мотива. Првом сету, где је орнамент отиснут црном бојом, као парњак одговара сет оквира с потпуно истим украсом али црном основном и орнаментом у боји папира. Исти приступ у штампарском поступку примењен је и у два преостала пара оквира.

И поред укључивања оквира као дела графичке опреме ренесансне књиге, у стилско-морфолошком погледу орнаменталног украса *Псалтира с њоследовањем* из 1546. године, сачињеног од стилизованих флоралних и геометријских мотива, нема потпуног раскида са источнохришћанском традицијом. То се уочава и у иконографском и стилском третману фигуралних представа у медаљонима унутар доње вињете оквира.

У медаљонима унутар вињета доње стране правоугаоних оквира смештене су по три фигуралне представе. У средишњим медаљонима налазе се Христос, Свети Јован Претеча, пророк Давид, Јован Златоуст, арханђео Михаило, Богородица с Христом, као и неименовани свети, док су у бочним медаљонима приказани одговарајући свети, симболи јеванђелиста и старозаветни пророци. Централни приказ Христа с раширеним и подигнутим рукама и затвореним кодексом у левици, допуњују допојасни ликови Богородице и Светог Јована, који благо окренути ка њему, формирају Деизис (Сл. 1). Представама Светог

Јована Кефалофороса и арханђела Михаила прикључени су медаљони са симболима јеванђелиста – лавом и орлом, односно биком и анђелом, док су крај Светог Јована Златоустог допојасни прикази двојице архијереја. Иако су смештене унутар медаљона оквира, ове представе упућују на књижни украс ренесансних издања, изузев пејзажа приказаних у другом плану, који у иконографском и стилском погледу готово не одступају од источнохришћанске традиције (ЛАЗИЋ 2016: 489).

Изузев грба, за чије отискивање је изгравирани нови клише, преостали орнаментални украс *Псалтира с њоследовањем* Вићенца Вуковића из 1546. године изведен је уз помоћ клишеа наслеђених од оца. Од укупно три одштампане заставице у књизи, две су отиснуте с постојећих клишеа, док је за једну израђен нови. Прва од њих понавља заставицу у палеотипима Божићара Вуковића из 1520. године – *Службнику и Псалтиру с њоследовањем* – с тим што је на том месту унутар штита изостављен

Сл. 1. Степеничаста заставица; представе Христа, Богородице и Светог Јована (доњи оквир), *Псалтир с њоследовањем*, 1546. година, НБС, И 15, л. 141а

његов карактеристични монограм „Бож”. Друга заставица степеничастог облика (Сл. 1) одштампана је у *Молићвенику (Требнику)*, издању Божицара Вуковића с краја четврте деценије XVI столећа. За разлику од претходних, трећа заставица отиснута је с новог клишеа, изгравираног за потребе илустровања Вићенцовог издања *Псалтира с њоследовањем*. Потковичастог облика, са стилизованим лиснатим завршецима, ову заставицу чине уписани кружни медаљони са симболима јеванђелиста, док се у њеном подножју налази запис са именом Вићенца Вуковића (МЕДАКОВИЋ 1958: 144).

У *Псалтиру с њоследовањем* из 1561. године, његовом последњем потписаном издању, осим изостављања сета вињета које уоквирују текст, понавља се орнаментални украс отиснут с већ постојећих клишеа. Од књижног украса посебно се издвајају три заставице. Прва, сачињена од преплета са три концентрична круга, садржи и монограм Божицара Вуковића, отиснут с новог додатка клишеу, док је друга, изведена у виду преплета с пет концентричних кругова, идентична оној из *Псалтира с њоследовањем* Божицара Вуковића из 1520. године. Трећа је отиснута црвеном бојом с клишеа први пут примењеног приликом илустровања друге варијанте ове књиге, и то на самом почетку текста последовања. Иако нису истоветне оним из Божицаревог издања, вињете су одштампане с раније употребљених клишеа.

Када је реч о фигуралним композицијама, илустрација с представом четворице јеванђелиста (Сл. 2) отиснута је уместо заставице из издања истоимене књиге из 1546. године, унутар које су у медаљонима симболи јеванђелиста (МЕДАКОВИЋ 1958: 150). Ту су, што је посебно занимљиво, и натписи на грчком.

За разлику од *Псалтира с њоследовањем* из 1546. године, где у погледу иконографских и стилских решења орнаменталног украса и фигуралних представа нема потпуног раскида са источнохришћанском традицијом, у *Молићвенику (Зборнику за њујинике)*, другом издању Вићенца Вуковића, превагу је у пуној мери однео ренесансни књижни украс (МЕДАКОВИЋ 1958: 145). Слично као у *Псалтиру с њоследовањем*, и овде је текст књижног

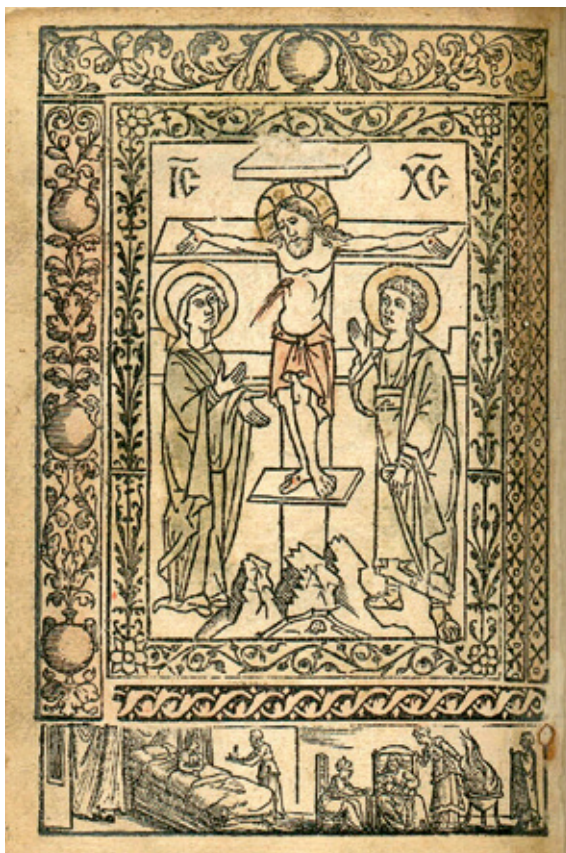

Сл. 2. Четворица јеванђелиста с натписима на грчком, *Псалтир с њоследовањем*, 1561. година, НБС, И 51, л. 5а

блока оперважен, али у складу са мањим форматом, уместо од осам – седам од шеснаест оквира, од којих се сваки састоји из четири вињете. На бочним и горњим вињетама су представе с разним вегетабилним, флоралним, зооморфним и антропоморфним мотивима, уобичајеним за ренесансни период, док су у оквиру доњих, ширих вињета, приказане епизоде из Христовог и Богородичиног живота, као и оне из живота светих. Насупрот вињетама у *Псалтиру с њоследовањем* у позитиву и у негативу, овде су све вињете изведене у позитиву, тј. сам цртеж је отиснут црном бојом, док је основа у боји папира. Слично као и у *Псалтиру с њоследовањем*, распоред оквира није у потпуности идентичан у сваком кватерниону, већ у оквиру њих има мањих или већих одступања.

Осим у погледу иконографије вињета доњих страница оквира, утицај књижне опреме савремене ренесансне књиге огледа се и у одабиру мотива бочних и горњих вињета. Поред бројних флоралних и вегетабилних мотива, попут гирланди, лозе и стилизованог лишћа као основе декорације ових вињета јављају се и зооморфне и антропоморфне представе. Међу њима су пути, анђели са рукама склопљеним у молитви или они са отвореним књигама, пророци са свицима исписаним ћиричким писмом, маскерони и друге фигуралне представе укомпоноване у сплет флоралних мотива или ваза с цвећем (Медаковић 1958: 145).

У фигуралним композицијама вињета на доњим страницама оквира *Молићвеника* (*Зборника за њујнике*) преовлађују западноевропски иконографски и стилски елементи. Унутар сваке од шеснаест правоугаоних вињета представљене су сцене из три тематске целине. Прва од њих илуструје епизоде из Богородичиног живота: Рођење (Сл. 3), Увођење у храм, Обручење (*Spozalitio*), Благовести, Сусрет Марије и Јелисавете и Вазнесење. Преостале две целине односе се на догађаје везане за Христа. Највише су заступљене сцене са епизодама из Христовог детињства и младости:

Сл. 3. Распеће Христово; Рођење Богородице (доњи оквир), *Молићвеник* (*Зборник за њујнике*), 1547. година, Руска државна библиотека, № 18, л. 162б

Сл. 4. Вињета с преставом Свете Тројице; Поклоњење мудраца (доњи оквир), Молишвеник (Зборник за иуџинике), 1547. година, Руска државна библиотека, № 18, л. 30ба

Сл. 5. Благовести; Молитва у Гетсиманском врту (доњи оквир), Молишвеник (Зборник за иуџинике), 1547. година, Руска национална библиотека, I.5.20, л. 110б

Поклоњење пастира, Обрезање, Поклоњење мудраца (Сл. 4), Сретење, Бекство у Египат, Христос подучава у храму и Христос се враћа кући после боравка у пустињи. Коначно, Христова страдања заступљена су композицијама Молитва у Гетсиманском врту (Сл. 5) и Христос и мирносице, док је једна сцена остала неидентификована (Медаковић 1958: 131; Петковић 1969: 254).

Као литерарни предложак приказаних сцена послужио је верско-дидактички састав *Meditationes vitae Christi* (Петковић 1969: 253–265), чије је ауторство неосновано приписивано Светом Бонавентури (1221–1274). По свој прилици, реч је о делу непознатог фрањевца из Тоскане, насталом крајем XIII столећа (Петковић 1969: 258–259). Због лакоће приповедања о догађајима испуњеним појединостима из живота Христа и Богородице којих нема у канонским књигама, ово Псеудо-Бонавентурино дело

постаје омиљено штиво хришћана римокатоличке вере широм Европе (Петковић 1969: 259). То потврђује и велики број сачуваних рукописних преписа, од којих су многи раскошно илуминирани, као и мноштво европских издања, међу којима су и на десетине оних штампаних у Венецији до краја четврте деценије XVI столећа (Петковић 1969: 260).

Да је овим представама сигурног цртежа Псеудо-Бонавентурин састав заиста послужио као непосредни литерарни извор, показују и њихова композициона решења, чију структуру чине главни протагонисти догађаја смештени у пејзажу, испред архитектонских кулиса или ведута градова. У неким композиционим решењима препознају се утицаји дела високе ренесансе, као што су представе Ваведења и Благовести блиске Тицијановим и Леонардовим истоименим делима (Петковић 1969: 254). Једна од представа јесте Молитва у Гетсиманском врту (Сл. 5), где ка Христу, који се моли, слеће анђео са раширеним убрусом у рукама. У јеванђељима нема помена о убрусу у рукама анђела, али се у *Meditationes vitae Christi* наводи како је Христос, пошто му је небески гласник саопштио Очево питање о томе да ли ће поднети жртву за људски род, обрисао своје лице окупано крвљу (Петковић 1969: 259–261), чиме је наглашен жртвени карактер представе. Да је реч о визуелној интерпретацији описаног догађаја у Псеудо-Бонавентурином спису, сведочи и минијатура из рукописног преписа те књиге која се чува у оксфордској библиотеци Бодлеани, где је, за разлику од представе из *Молићвеника* у којој анђео држи убрус, Христос приказан како, клечећи на коленима, брише лице убрусом који му пружа анђео (Петковић 1969: 261). Ни сцена Сретења, у којој мали Христос седи на олтарској трпези и благосиља Симеона, не представља илустрацију догађаја описаних у јеванђељима, већ се њен непосредни литерарни предлог налази у Псеудо-Бонавентурином спису. Исто се види и у композицији Христос и мироносице, где се Христос јавља мироносицама на путу за Јерусалим пошто су виделе празан гроб. Да је реч о дословној интерпретацији описа показује и композициона структура ове сцене у оквиру које је Христос приказан испред мироносица, док се лево појављују обриси града а десно шума (Петковић 1969: 261–262).

Осим шеснаест представа на вињетама на доњим страницама оквира, у издању *Молићвеника* (*Зборника за љућнике*) из 1547. године, јављају се још две унутар страница текстуалног блока. Оне се понављају и у издању истоименог палеотипа из 1560. године, без обзира на то што у њему није оквир који обрубљује текст. Реч је о вињетама с приказима Свете Тројице (Сл. 4) и Вероникиног убруса. Изведене у истом стилском и иконографском маниру, оне представљају две велике теме римокатоличке цркве које у време противреформације, поред верско-дидактичког имају и догматско-доктринарни карактер (Лазич 2016: 490).

Када је реч о осталим елементима орнаменталног украса *Молићвеника* (*Зборника за љућнике*) из 1547. године, изван број заставица отиснут је са клишеа, раније примењених у штампању истоимених издања Божидара Вуковића. Тако је овде поновљена и заставица у коју је раније био инкорпориран монограм Божидара Вуковића,

у овом случају изостављен, па је стога ромбоидно поље унутар заставице празно. Од вињета отиснутих с новоизрађених клишеа издваја се неколико испуњених флоралним и геометријским преплетом.

Остале фигуралне представе у издању *Молийвеника* из 1547. године су дрворезне илустрације отиснуте са истих клишеа који су раније коришћени за илустровање истоименог палеотипа Божидара Вуковића из 1536. године. У потоњем издању из 1560, јављају се две илустрације отиснуте с нових клишеа. Прва од њих, Света Тројица, приказана је у виду Гостољубља Аврамовог, као што је било уобичајено у традиционалној источнохришћанској уметности. Представа је одштампана на почетку књижног блока уместо новозаветне Свете Тројице, која је красила претходна издања истоимене књиге (МЕДАКОВИЋ 1958: 148–149). За разлику од уметања старозаветне Свете Тројице изведене у традиционалном маниру, дошло је и до замене представе Христовог Распећа, али је уместо првобитне изведене у духу источнохришћанске уметности, отиснута нова проистекла из западноевропског стилског израза и иконографије (Сл. 6). Поред приказа распетог Христа са укрштеним ногама, ту су и молитвени гестови Богородице и Светог Јована (МЕДАКОВИЋ 1958: 149). Реч је о илустрацији отиснутој с клишеа који је, ако је судити по грчком издању *Оκτωиха* Кристофора Занетија из 1558. године (ЛАУТОН 1994: 526, сл. 250. Уп. РЕТКОВИЋ 1995: 15, сл. 11), припадао илустративном репертоару ове венецијанске типографске породице (ЛАУТОН 1994: 513–544), на шта упућује и натпис на грчком.

Сл. 6. Распеће Христово, *Молийвеник* (*Зборник за љуџнике*), 1560. година, манастир Јошаница, л. 162б

У издању *Молийвеника* (*Зборника за љуџнике*) из 1560. године, заставице и вињете су отиснуте са клишеа који су коришћени и за украшавање истоименог палеотипа из 1547. године. Постоје и варијације отиска, које се огледају и у томе што није сачуван исти распоред вињета као у претходном издању. Оно по чему је ово издање особено јесте што се и у њему јављају и вињете с представама Свете Тројице и Вероникиног убруса.

Изузев *Псалтира с иоследовањем* (1546) и *Молиивеника* (*Зборника за љушнике* – 1547), ни у једном другом издању Вићенца Вуковића није било примењено уоквиравање текстуалног блока. Штавише, у *Служабнику*, издању из 1554. године, поред основног текста и текста колофона – изузев године издања – дословно су прекопирани и заставице из старијег палеотипа Божидара Вуковића. На главној заставици, отиснутој на листу за, задржан је и монограм Божидара Вуковића. Једино је дошло до замене вињета, па су уместо ранијих, са клишеа коришћених за оквир *Молиивеника* из 1547. године, отиснуте две нове.

У *Окѣоиху љеѣоѣласнику*, објављеном око 1560. године – који се према филигранолошкој анализи приписује Вићенцу Вуковићу а у којем је у потпуности поновљен и колофон издања Божидара Вуковића из 1537. године – поред приказа тројице химографа, јавља се и једна нова фигурална представа. Унутар прве заставице на листу 1а, где се раније налазио грб Божидара Вуковића, отиснута је представа мртвог Христа са оруђима страдања – *Imago pietatis* (Сл. 7) (Пешикан 1994: 161–162). Иако је реч о иконографском типу чији су најстарији примери сачувани у византијском сликарству XIII столећа, посредством византијских предлогака он је постао веома популаран на тлу Италије, чему су посебно допринели фрањевци и доминиканци, будући да је њихова религиозна пракса била заснована на контемплацији Христових мука, страдања и смрти (Живковић 2020: 277).

Сл. 7. Заставица с представом *Imago pietatis*, *Окѣоих љеѣоѣласник*, око 1560. године, НБС, И 5, л. 1а

*

Међу занимљивостима везаним за графичку опрему Вићенца Вуковића јесу прикази његовог грба, који представљају и одраз његовог верског идентитета. Они се први пут јављају у његовом издању *Псалтира с иоследовањем* из 1546. године, где су са истог клишеа отиснути двапут – једном на почетку и други пут на крају књижног блока (Сл. 8). Иако је пре тога свој грб штампао и Божидар Вуковић у *Окѣоиху*

Сл. 8. Грб Вићенца Вуковића, *Псалтир с њоследовањем*, 1546. година, Никољац 73, л. 308б

и епојаснику и Празничном минеју интегрисан у преплетну заставицу, он је овде први пут отиснут као целостранични фронтиспис. Како по иконографији тако и у погледу стилских особености, грб упућује на западно порекло, и одговара ренесансној обради хералдичких мотива. Основу Вићенцовог грба чини штит подељен на два дела. Као и у случају Божидаровог грба, у горњем делу је орао раширених крила и исплаженог језика, док је у доњем сегменту пропети лав. Обогаћен антропоморфним и зооморфним хералдичким елементима западног порекла, Вићенцов грб по вертикалној оси изнад штита има челенку с фигуралном представом која раширених руку држи свитак с натписом „за веру”, док је изнад двоглави орао. Са стране су антропоморфне фигуре које придржавају штит, изнад којих се на врху стилизованих флоралних елемената налазе хералдичке представе лава, приказане у профилу са издигнутим мачевима (МЕДАКОВИЋ 1958: 144–145).

У поновљеном издању истоимене књиге из 1561. године одштампана је потпуно нова верзија Вићенцовог грба. У оквиру композиционе структуре долази до значајних измена у односу на претходне. Унутар штита, уместо представе пропетог лава и орла с раширеним крилима – која се налазила у претходној варијанти Вуковићевог грба – приказан је двоглави орао на чијим прсима се налазе и друге хералдичке представе – пеликан, уобичајени симбол патриотизма (СИМИЋ 2012: 28), и Бог Отац са папском тијаром у врху композиционе структуре.

Слично као у *Псалтиру с њоследовањем*, и у издању *Молићвеника* (*Зборника за њушнике*) из 1547. године на почетку и на крају књижног блока одштампан је грб Вићенца Вуковића. Иако је у потпуности поновљена композициона структура грба из *Псалтира с њоследовањем*, због мањег формата књиге је за потребе отискивања изрезан нови клише, што се примећује у мањим неуједначеностима у изради дрвореза из ове две књиге, касније поновљен и у истоименом издању из 1560. године.

*

Ксилографска опрема Вићенца Вуковића једним делом се састојала од оне коју је наследио од оца – која је по свој прилици израђивана у венецијанским радионицама према нацртима италокритских сликара – а другим делом од клишеа које је сам наручио или унајмио. Уз оне са којих су отискивани декоративни оквири за прва два издања – *Псалтира с њоследовањем* из 1546. и *Молићвеника (Зборника за њућнике)* из 1547. године – највећи део нових дрворезних клишеа представљају вињете, неколико заставица, две варијанте његовог грба и две нове илустрације са сценама Гостољубља Аврамовог и Распећа (Сл. 6). На основу иконографских и стилско-морфолошких особености закључено је да у графичкој опреми Вићенцових палеотипа долази до кулминације ренесансних утицаја (МЕДАКОВИЋ 1958: 142–151), који се најизричитије очитују у декоративним оквирима који обрубљују текст *Псалтира с њоследовањем* и *Молићвеника (Зборника за њућнике)*. За оне из *Молићвеника*, најпре се претпоставило да је реч о клишеима позајмљеним или откупљеним од неке „расходоване штампарије” (МЕДАКОВИЋ 1958: 143), а потом се закључило да су они првобитно били изгравирани приликом илустровања неког непознатог или нештампаног издања *Meditationes vitae Christi* (ПЕТКОВИЋ 1969: 264).

Упркос томе што је шеснаест различитих сетова оквира – чије се странице увек састоје од четири правоугаоне вињете – било намењено издању поменуте књиге и потом коришћено и за Вићенцов *Молићвеник (Зборник за њућнике)*, изгледа да они ипак нису откупљени од неке друге штампарије, већ да је Вићенцо Вуковић своје књиге услужно штампао код професионалних типографа уз коришћење њихових клишеа, пре свих код типографске породице Занети. У прилог томе говори и присуство неколико истих вињета из оквира *Псалтира с њоследовањем* из 1546. године и у појединим издањима на грчком језику које је ова венецијанска типографска радионица штампала. Тако се типови вињета које чине два различита оквира *Псалтира с њоследовањем* могу наћи и у издању Библије Емануела Глизуниса, које је 1596. године одштампао Пјетро Занети (ЛАУТОН 1994: 120, сл. 110). Да су ови клишеи били и пре у поседу Занетијевих сведочи једна од вињета отиснутих и у књизи Дамаскина Студита, коју је штампао Кристофоро Занети 1561. године (ЛАУТОН 1994: 163, сл. 139). У прилог тези да је Вићенцо Вуковић своја издања највероватније штампао у типографији Занетијевих, говори и илустрација с представом Распећа Христовог отиснута у његовом издању *Молићвеника (Зборника за њућнике)* из 1560. године (Сл. 6). И она је две године пре објављивања Вићенцовог палеотипа отиснута са истог дрворезног клишеа у *Окћоиху* који је штампао Кристофоро Занети (ЛАУТОН 1994: 526, сл. 250; РЕТКОВИЋ 1995: 15, 19, сл. 11). Поједине вињете из оквира Вићенцовог *Псалтира с њоследовањем* јављају се и у издањима Стефана од Скадра – *Триоду њосном* и *Триоду цвейном* (ПЕШИКАН 1994: 198–201). Иако у првом издању из 1561. године – *Триоду њосном* – у колофону није поменут ни Вићенцо Вуковић (изузев у запису између заставице и вињете) ни Занети, то је учињено у *Триоду цвейном* из 1563. године, где је забележено да је књигу у Скадру штампао Камило Занети. Како су ове вињете и касније

(1596) биле у поседу Занетијевих, извесно је да су и ова издања, уз употребу типографских карактера Вићенца Вуковића, штампана у њиховој штампарији, док је изузев заставице с крстом у *Триоду ѿосном*, остали графички украс отиснут са Занетијевих клишеа. На то упућује и заставица с почетка *Триода цветној*, која је пре тога са истог клишеа отиснута и у *Јеванђељу* које је 1552. године штампао Кристофоро Занети (LAUTON 1994: 64, сл. 57). И илустрација с представом четворице јеванђелиста из *Псалтира с ѿоследовањем* Вићенца Вуковића из 1561. године (Сл. 2), на којој се налазе натписи на грчком језику, иде у прилог тези да су његова издања штампана код Занетијевих, будући да су они најчешће штампали књиге и за Грке.

И за клишее коришћене за отискивање оквира *Молићвеника* (*Зборника за ѿућнике*) Вићенца Вуковића из 1547. године се претпоставља да су припадали типографској радионици Занетијевих, или да су били изнајмљени. Сличности у стилско-морфолошком погледу и тематици фигуралних вињета, које представљају доњу страницу оквира текста *Молићвеника*, уочавају се и код оних из *Параклићника* Андреје Спинелија из 1559–1560. године (LAUTON 1994: 39, сл. 37). Изгледа да је један сет од три вињете поново гравирани, на шта упућују у вреже уплетене представе пророка који у рукама држе развијене свитке са ћириличним натписима.

У прилог томе да је Вићенцо Вуковић сарађивао са типографском породицом Занети показују и извори из седамдесетих година. Реч је о писмима које је Вуковић упућивао највишим прелатима римокатоличке цркве, а која се односе на његову понуду да под покровитељством Ватикана штампа „света јеванђеља и друге свете списе на српском језику”. Наиме, у писму апостолског нунција из Венеције кардинала Кастања наведено је да је за штампање поменутих књига предложио Франческа Занетија, који се у то време налазио у Риму, где је штампао књиге на грчком језику (МИЛОШЕВИЋ 1986: 301–304, бр. XXVII).

ЛИТЕРАТУРА

- АЦОВИЋ, Драгомир М. *Хералдика и Срби*. Београд: Завод за уџбенике (Асовић, Dragomir М. *Heraldika i Srbi*. Београд: Zavod za udžbenike), 2008.
- ЖИВКОВИЋ, Милош. „Имаго пиетатис.” У: *Речник ѿјмова ликовних уметности и архитектуре*. Београд: Српска академија наука и уметности – Завод за уџбенике (ŽIVKOVIĆ, Miloš. „Imago pietatis.” У: *Rečnik pojмова likovnih umetnosti i arhitekture*. Београд: Srpska akademija nauka i umetnosti – Zavod za udžbenike), 2020, 277.
- ЛАЗИЋ, Мирослав. „Украс старе штампане књиге у XV и XVI столећу: центри и стваралачка продукција.” У: ВОЈВОДИЋ, Драган, Даница Поповић (ур.). *Византијско наслеђе и српска уметност I–III. Сакрална уметност српских земаља у средњем веку*. Београд: Српски комитет за византологију – ЈП Службени гласник – Византолошки институт САНУ (LAZIĆ, Miroslav. „Ukras stare štampane knjige u XV i XVI stoleću: centri i stvaralačka produkcija.” У: VOJVODIĆ, Dragan, Danica Popović (ur.). *Vizantijsko nasleđe i srpska umetnost*

- I-III. *Sakralna umetnost srpskih zemalja u srednjem veku*. Beograd: Srpski komitet za vizantologiju – JP Službeni glasnik – Vizantološki institut SANU), 2016, 485–493.
- ЛАЗИЋ, Мирослав. „Инкунабуле и палеотипи: српскословенске штампане књиге од краја 15. до средине 17. века.” У: ПУЗОВИЋ, Владислав, Владан Таталовић (ур.). *Осам векова аутокефалије Српске православне цркве I*. Зборник радова са међународног научног скупа „Осам векова аутокефалне Српске православне цркве (1219–2019): историјско, богословско и културно наслеђе”, Православни богословски факултет, Београд, 10–14. децембар 2018. Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве – Православни богословски факултет Универзитета у Београду (LAZIĆ, Miroslav. „Inkunabule i paleotipi: srpskoslovenske štampane knjige od kraja 15. do sredine 17. veka.” U: PUZOVIĆ, Vladislav, Vladan Tatalović (ur.). *Osam vekova autokefalije Srpske pravoslavne crkve I*. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Osam vekova autokefalne Srpske pravoslavne crkve (1219–2019): istorijsko, bogoslovsko i kulturno nasleđe”, Pravoslavni bogoslovski fakultet, Beograd, 10–14. decembar 2018. Beograd: Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve – Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu), 2020, 325–344.
- МЕДАКОВИЋ, Дејан. *Графика српских шtamпаних књига XV–XVII века*. Београд: Научно дело: издавачка установа Српске академије наука (МЕДАКОВИЋ, Dejan. *Grafika srpskih štampanih knjiga XV–XVII veka*. Beograd: Naučno delo: izdavačka ustanova Srpske akademije nauka), 1958.
- МИЛОШЕВИЋ, Милош. „Нови извори которског, ватиканског и млетачког архива о дјелатности Вуковића, штампара и књижара XVI вијека.” У: *Шtamпaрска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгорићанина*. Зборник радова са научног скупа, Титоград, 29. и 30. септембра 1983. године. Црногорска академија наука и умјетности – Музеји и галерије Титограда. Титоград (MILOŠEVIĆ, Miloš. „Novi izvori kotorskog, vatikanskog i mletačkog arhiva o djelatnosti Vukovića, štampara i knjižara XVI vijeka.” U: *Štamcarska i književna djelatnost Božidara Vukovića Podgoričanina*. Zbornik radova sa naučnog skupa, Titograd, 29. i 30. septembra 1983. godine. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti – Muzeji i galerije Titograda. Titograd), 1986, 215–333.
- НЕМИРОВСКИ, Евгениј Љ. „Црногорска библиографија.” *Издања Божидара и Вићенца Вуковића, Стефана Мариновића, Јакова од Камене реке, Јеролима Зајуровића, Јакова Крајкова, Ђованиа Антонија Рампацетија, Марка и Бартоломеа Ђинамиа 1519–1638*. Том 1, књ. 2. Цетиње: Централна Народна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевић” (NEMIROVSKI, Evgenij Lj. „Crnogorska bibliografija.” *Izdanja Božidara i Vićenca Vukovića, Stefana Marinovića, Jakova od Kamene Reke, Jerolima Zagurovića, Jakova Krajкова, Đovania Antobia Rampaceta, Marka i Bartolomea Đinamija 1519–1638*. Том 1, књ. 2. Cetinje: Centralna Narodna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”), 1993.
- ПЕТКОВИЋ, Сретен. „Илустрације Meditationes vitae Christi од Псеудо-Бонавентуре у једној српској штампаној књизи XVI века.” У: *Зборник Светозара Радојчића*. Београд: Филозофски факултет, Одељење за историју уметности (PETKOVIĆ, Sreten. „Ilustracije Meditationes vitae Christi od Pseudo-Bonaventure u jednoj srpskoj štampanoj knjizi XVI veka.” U: *Zbornik Svetozara Radojčića*. Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju umetnosti), 1969, 253–265.
- ПЕТКОВИЋ, Сретен. „Илустрације и књижни украс у српским штампаним књигама XV–XVII века.” У: *Пет векова српској шtamпaрстива 1494–1994*. Београд: Српска академија наука

- и уметности – Матица српска – Народна библиотека Србије (PETKOVIĆ, Sreten. „Ilustracije i knjižni ukras u srpskim štampanim knjigama XV–XVII veka.” U: *Pet vekova srpskog štamparstva 1494–1994*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Matica srpska – Narodna biblioteka Srbije), 1994, 25–52.
- ПЕТКОВИЋ, Сретен. „Илустрације српских штампаних књига XV–XVII века између Истока и Запада.” U: МИЛОВИЋ, Јевто М. (ур.). *Црнојевића шtamпарија и старо шtamпарство*. Зборник радова са научног скупа, Цетиње, 11. и 12. маја 1989. године. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности – Централна Народна библиотека „Ђурђе Црнојевић”. Цетиње (PETKOVIĆ, Sreten. „Ilustracije srpskih štampanih knjiga XV–XVII veka između Istoka i Zapada.” U: MILOVIĆ, Jevto M. (ur.). *Crnojevića štamparija i staro štamparstvo*. Zbornik radova sa naučnog skupa, Cetinje, 11. i 12. maja 1989. godine. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti – Centralna Narodna biblioteka „Ђурђе Crnojević”. Cetinje), 1994, 67–78.
- ПЕШИКАН, Митар. „Лексикон српскословенског штампарства.” U: *Пет векова српској шtamпарству 1494–1994*. Београд: Српска академија наука и уметности – Матица српска – Народна библиотека Србије (PEŠIKAN, Mitar. „Leksikon srpskoslovenskog štamparstva.” U: *Pet vekova srpskog štamparstva 1494–1994*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Matica srpska – Narodna biblioteka Srbije), 1994, 71–218.
- РАКИЋ, Зоран. „Иницијал.” U: *Лексикон српској средњеј века*. Београд: Knowledge (RAKIĆ, Zoran. „Inicijal.” U: *Leksikon srpskog srednjeg veka*. Beograd: Knowledge), 1999, 257–258.
- СИМИЋ, Владимир. *За љубав отаџбине: Патриотије и патриотизми у српској култури XVIII века у Хабзбуршкој монархији*. Нови Сад: Галерија Матице српске (SIMIĆ, Vladimir. *Za ljubav otadžbine: Patriote i patriotizmi u srpskoj kulturi XVIII veka u Habzburškoj monarhiji*. Novi Sad: Galerija Matice srpske), 2012.
- LAYTON, Evro. *The sixteenth century Greek book in Italy: Printers and Publishers for the Greek world*. Venice: Library of the Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, 1994.
- LAZIĆ, Miroslav. “Venice and Editions of Early Serbian Printed Books.” *Thesaurismata* 48 (2018): 161–192.
- PETKOVIĆ, Sreten. “Greek Influence on Illustrations in Serbian Books Printed in Venice in the 16th Century.” *Metabyzantina Charakterika* (1995): 11–20.

Miroslav A. Lazić

GRAPHIC DESIGN OF THE EDITIONS OF VINCENZO VUKOVIĆ:
A BLEND OF THE TRADITIONAL AND INNOVATIVE, ORTHODOX
AND CATHOLIC ICONOGRAPHY

Summary

Combining Božidar Vuković’s woodcuts, mostly based on the templates found in the manuscript culture of the Eastern Christian world and new types with carved motifs taken from the Western European experience, the graphic design of the editions of Vincenzo Vuković represents

a synthesis of traditional and innovative elements, Orthodox and Catholic iconography. The system of graphic design in Vincenzo Vuković's paleotypes, based on Božidar's older woodcuts, essentially draws on the elements known from the manuscript tradition, with ornamental motifs of the geometric-floral type being the most prominent, and figural representations found in some editions. Western influences are particularly pronounced in the stylistic-morphological aspects of Vincenzo Vuković's first two editions – the *Psalter with Appendices (Posledovanje)* (1546) and *Prayer Book for Travelers* (1547) and are reflected in the use of ornamental borders, not found in other Serbian-Slavonic incunabula and paleotypes. However, unlike the *Psalter with Appendices*, whose iconographic and stylistic solutions of ornaments and figural representations had not fully broken with the Eastern Christian tradition, Renaissance book design takes precedence in the *Prayer Book for Travelers*. In that regard, particularly notable elements are the rectangular vignettes that form the bottom edge of the border, with scenes from the life of Christ and the Mother of God shown inside them. The literary source for those images was the devotional and didactic work *Meditationes vitae Christi*. Although the borders were believed to have been printed using templates that Vincenzo Vuković had bought from some defunct print shop, it seems more likely that he commissioned his paleotypes from professional typographers, who used their own templates – primarily from the print shop of the Zanetti family in Venice, which is also suggested by a comparative analysis of the ornaments in their respective editions.

Keywords: Vincenzo Vuković, graphics, ornamentation, iconography, paleotypes, printing, publishing.